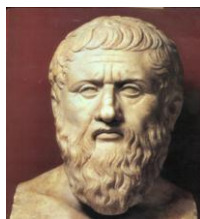

Platon (427-347 e.m.a)

- Platon oli Sokratese õpilane
- Ta rajas Ateenas oma kooli - Akadeemia (kr Ακαδημεια)
- Arvatavasti on säilinud kõik tema teosed

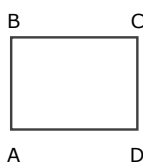
ΠΛΑΤΩΝ

Meeleline maailm ja ideede maailm

Meeleline maailm (mittetõeline olemine)	Ideede maailm (tõeline olemine)
Näited	
maja kaunis maal kolmnurga joonis inimene	maja idee (maja kui selline) kauniduse idee kolmnurga idee inimese idee
Iseloomustus	
tekib ja hävib muutlik	ei teki ega hävi muutumatu
asjad ja nähtused on meeltega tajutavad	ideedest saab mõelda

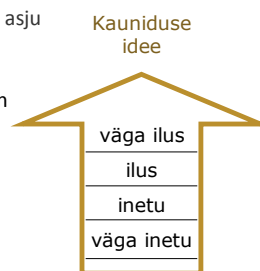
Argument 1 ideede olemasolu kasuks

“Kui matemaatikud kasutavad lisaks jooniseid ja teevad siit järeldusi, siis ei ole nende mõtte suunatud mitte joonisele, vaid nendele kujunditele, mille kujutis ta on. Järeldusi teevad nad ainult nelinurga kui sellise ja tema diagonaali kui sellise kohta, mitte aga selle diagonaali kohta, mille nad joonestasid”

Argument 2 ideede olemasolu kasuks

Täiuslikkuse alusel saame asju võrrelda vaid siis, kui on olemas täiuslikkuse etalon

Argument 3 ideede olemasolu kasuks

Meelilise maailma asjad tekivad ja hävivad, kuid miski peab ju olema ka jääv!

Juuste, pori, prügi jms ideed?

- Tähendab, ka inimeseidee on olemas eraldi meist ja kõigist meiesarnastest - inimese kui sellise idee, samuti tule- ja veeidee?
- Selliste asjade suhtes, Parmenides, olen ma sageli nõutu...
- Aga selliste asjade suhtes, Sokrates, mis võiksid koguni naljakad tunduda, nagu juuksed, pori, prügi ja muu selline tähelepanu mittevääriv rämps - oled sa selliste asjade suhtes ka nõutu; kas ka siin tuleb tunnustada olemasolevaks ideed, mis on olemas eraldi sellest, mida me käega katsuda saame?

Juuste, pori, prügi jms ideed?

- Üldsegi mitte, - vastas Sokrates, - ma arvan, et sellised asjad on vaid sellised, millistena me neid näeme. Oletada nende olemasolu jaoks mingite ideede olemasolu oleks liiga imelik

Platoni koopamüüt

pidii üks XVI sajandi tõlgendus

Idee ja meeltega tajutava asja vahekorra kolm tõlgendust

- Asi jäljendab ideed
- Idee kehastub asjas
- Asi on idee vari

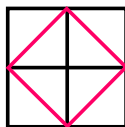
Platoni tunnetusteooria

Platon arvas, et

- hing on surematu
- hinges on sünnipärase teadmised
- tunnetamine seisneb sünnipärase teadmiste meeldetuletamises
- Teadmine (kr επιστήμη) saab olla vaid ideede kohta, meelelise maailma kohta on vaid arvamus (kr δόξα)

Sokratese ja orja vestlus dialogis "Menon"

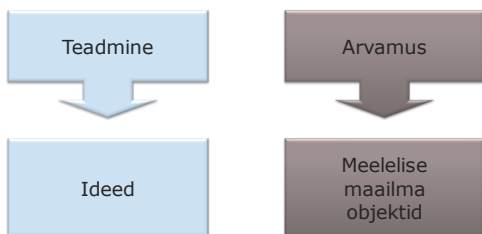
- Ütle, poiss, kas tead, et ruut on selline?
- Tean
- Tähendab, ruudul on neli külge ning kõik need on võrdsed
- Jah
- Kas pole mitte võrdse ka lõigud, mis läbivad keskpunkti?
- Jah, võrdsed

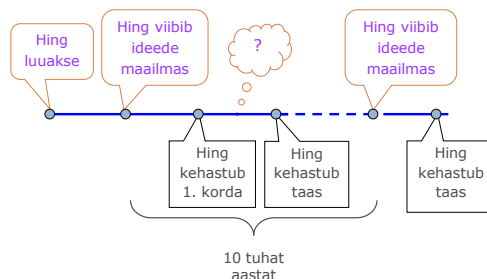
Sokratese ja orja vestlus dialogis "Menon"

- Kuidas sulle näib, kas ta ütles midagi sellist, mis poleks olnud tema enda arvamus?
- Ei, kõik olid tema arvamus
- Kuid ta ei teadnud ju midagi - me just rääkisime sellest
- Sul on õigus
- Tähendab, need arvamus peitusid tema endas, kas pole?
- Nii jah
- Tähendab, inimeses, kes ei tea midagi, on ikkagi õiged arvamus selle kohta, mida ta ei tea
- Näib, et on

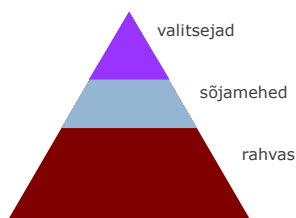
Teadmine ja arvamus

Platoni arusaam hinge taaskestumisest

Ideaalse riigi kolm seisust

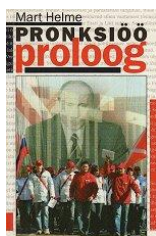

Sotsiaalne n-õ muut sünnipäraste eelduste kohta

“Kõik inimesed riigis on vennad, kuid Jumal, luues teid, segas neisse, kes on võimelised valitsema, sündimisel kulda ja seepärast on nad kõige väärtuslikumad, nende abilistesse aga hõbedat. Rauda ja vaske segas Jumal maaharijatesse ja igasugu käsitöölisesse. Kõik te olete sugulased, kuid valdavalt sünnivad teil endisarnased lapsed, kuigi, võib ka olla, et kuldsetel on hõbedased lapsed, hõbedastel aga kuldseid; niisamuti ka teistel juhtudel. /.../ Kuid kuidas panna inimesi seda müüti uskuma – kas selleks on mõnda vahendit? Ei mingit, et seda usuksid esimesed valitsejad, kuid seda võib sisendada nende poegadele ja järgnevatele põlvkondadele.”

Müüti kohe ei usuta

Ajaloo korduvad ning jätkuvad ajaloo ümberkirjutamise katsed tuginevad eeldusele, mida pooldas ka Platon: kord sureb vana põlvkond ning siis astuvad ellu juba uut moodi kasvatatud (ehk ajupeetud) noored. Nõukogudeaegset ajupesut kirjeldab näiteks Mart Helme artiklis „Pronksmees ja mutandid“ (5. mai 2001).

Ideaalse riigi neli voorust

1. Tarkus
2. Mehisus
3. Harmoonia
4. Õiglus

Filosoofid - ideaalse riigi valitsejad

“Kuni riikides ei hakka valitsema filosoofid või praegused niinimetatud valitsejad ei hakka õilsalt ja korralikult filosofoerima ning riigivõim ja filosoofia ei ühine ning kuni kohustuslikus korras ei kõrvaldata neid inimesi - aga neid on palju -, kes praegu püüdlevad eraldi kas võimu või filosoofia poole, seni, kallis Glaukon, ei vabane riigid pahedest ning inimkonna jaoks ei saa võimalikuks ega näe päikesevalgust see riigikord, mida me just kirjeldasime”

Platoni ideaalne riik kui totalitaarne riik

Inglise filosoof Karl Popper leidis, et Platoni ideaalne riik on totalitaarne (ld *tõtus* 'kogu, terve') järgmiste tunnuste tõttu:

- inimeste range jagamine klassideks
- valitseva klassi eriline seisund
- tsensuur
- riigi endassesulgumine

Karl Popper
1902-1994

Kunsti funktsioon Platoni ideaalses riigis

- Kas võib lubada, et lapsed kuuleksid teab-milliseid müüte, mille on välja mõelnud ei-tea-kes ning mis suuremalt jaolt on vastuolus nende arvamustega, mis meie seisukohalt peaksid neil olema täiskasvanutena?
- Me ei luba seda mingil juhul
- Kõigepealt peame silmas pidama müüdi loojaid: kui nende loodud müüt on hea, siis me lubame seda, kui mitte, siis keelustame. Me veename kasvatajaid ja emasid jutustama lastele ainult õigeks tunnustatud müüte, et nii kujundada laste hingesid.
- Enamik müüte, mida praegu jutustatakse, tuleb kõrvale heita

Ideaalse riigi valitsejad

“Polist, kus kõige vähem ihkavad valitseda need, kes valitsema peavad, juhitakse paratamatult kõige paremini ja kõige vähemate mässudega, aga polisel, mida valitsevad nood teised, läheb vastupidi”

Kunsti funktsioon Platoni ideaalses riigis

“Me veename kasvatajaid ja emasid jutustama lastele ainult õigeks tunnustatud müüte, et nii kujundada laste hingesid”

Ajalooline paralleel

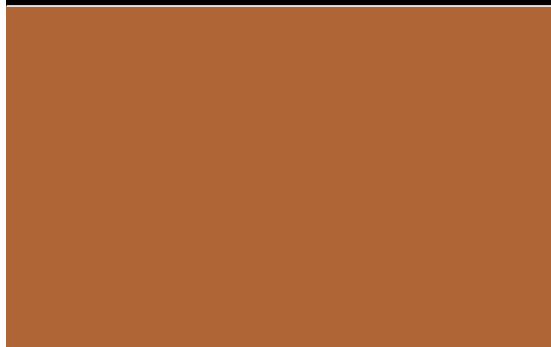
Nii Platoni ideaalses riigis kui ka 20. sajandi totalitaarsetes riikides soositi propagandistlikku kunsti

Näide: nõukogude propagandistlik kunst (kollaaž)

Näide: natsionaalsotsialistlik propagandistlik kunst (kollaaž)

Utopia ohtlikkus

“Utopiad näivad nüüd hoopis teostatavamad, kui varem arvati. Ja meie ette kerkib hoopis isemoodi mure: Kuidas nende tegelikku teostumist vältida? ... Utopiad on teostatavad. Elu liigub utopiaste suunas. Ja võib-olla jõuab kätte uus sajand, kus vaimuinimesed ja üldse kõik haritud rahvakihid hakkavad mõtlema, milliste vahenditega vältida utopiaid ja pöörduda tagasi mitteutoopilise, vähem “täiusliku” ja vabama ühiskonna juurde.”

Nikolai Berdjajev

Tsiteeritud: Huxley, A. Hea uus ilm. Tallinn, 1989

Antiutoopia

- Jevgeni Zamjatin: “Meie”
- George Orwell: “Loomade farm” ja “1984”
- Aldous Huxley: “Hea uus ilm”

Hüпноpeedia Haudejaama ja Refleksikujunduskeskuses

Elementaarse klassiteadvuse kujundamine:
“... kannavad kõik rohelist,” ütles mahe, aga väga selge hää, jätkates poolelijäänud lauset, “ja delta laste riietus on khakivärvi. Oh ei, ma ei taha delta lastega mängida. Ja üpsilonid on veel hullemad. Nad on nii rumalad, et ei suuda isegi kirjutama ja lugema õppida. Pealegi on nad riietatud musta, mis on hirmus vastik värv. Ma olen südamest õnnelik, et olen beeta.”
Siinkohal tuli väike paus, siis jätkas sama hää:

Hüпноpeedia Haudejaama ja Refleksikujunduskeskuses

“Alfa lapsed kannavad halli, nad teevad palju rohkem tööd kui meie, sest nad on nii kohutavalt targad. Ma olen otse pööraselt rõõmus, et ma olen beeta, sest mul pole vaja nii rängalt töötada, ja teisest küljest me oleme jälle palju paremad kui gammad ja deltid. Gammad on rumalad. Nad kõik kannavad rohelist ja delta laste riietus on khakivärvi. Oh ei, ma kohe mitte ei taha delta lastega mängida ja üpsilonid on veel hullemad. Nad on koguni nii rumalad, et ei suuda...”

Huxley, A. Hea uus ilm. Tallinn, 1989, lk 22-23

Kirjandus

- Platon, Teosed. I. Tartu, 2003
- Platon. Politeia (VII raamat 514a – 521b). – Akadeemia, 1997, nr 9
- Asmus, V. Platon. Tallinn, 1971
- Durant, W. Lood filosoofia ajaloost. Tallinn, 1998
- Joad, C. E. M. Sissejuhatus filosoofiasse. Tartu, 1996, lk 236–313
- Meos, I. Antiikfilosoofia. Peatükke filosoofia ajaloost. Tallinn, 2000
- Saarinen, E. Filosoofia ajalugu tipult tipule, Sokratesest Marxini. Tallinn, 1996
- Salumaa, E. Filosoofia ajalugu I. Antiikfilosoofia. Tallinn, 1992
- Szaif, J. Platoni koopa-võrdpilt. – Akadeemia, 1997, nr 9